

Εναλλαγή κώδικα και αφήγηση στο πλαίσιο δίγλωσσων συνομιλιών σε σλαβόφωνες κοινότητες της περιοχής της επαρχίας Εορδαίας

Μαριάνθη Γεωργαλίδου & Μαρία Μπαλτζή

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

georgalidou@rhodes.aegean.gr, msd20002@aegean.gr

Abstract

The present study examines code-switching in bilingual talk-in-interaction in the slavophone communities of the province of Kozani and Florina, Greece. Within a Conversation Analytic approach (Auer 1995, Γεωργαλίδου 2014), we analyze a) the bilingual repertoires attested during ethnographic research in the said regions (Μπαλτζή 2018) and b) the structural and constructive properties of code-switching in bilingual conversations. We tackle issues of identity construction strategies via the organization of personal experience narratives in the texts in question. The analysis of our data confirms the constitutive role of switching codes in the process of negotiating identities by members of historical bilingual communities.

Keywords: bilingual discourse, code-switching, narrative, slavophone communities in Greece

1 Εισαγωγή

Σε αυτή τη μελέτη εξετάζουμε την εναλλαγή κωδικών στο πλαίσιο συνεντεύξεων και συνομιλιών ανάμεσα σε δίγλωσσες/ους σλαβόφωνες/ους ομιλήτριες και ομιλητές της επαρχίας Εορδαίας του νομού Κοζάνης και της κοινότητας Βαρικού του νομού Φλώρινας. Αναλύουμε συνομιλιακά αφηγηματικά αποσπάσματα τα οποία οργανώνονται μέσω της εναλλαγής κώδικα, στο πλαίσιο της ανάλυσης συνομιλίας. Οι συνομιλίες ηχογραφήθηκαν κατά τη διάρκεια εθνογραφικής έρευνας των δίγλωσσων κοινοτήτων και αποτελούν αποσπάσματα καθημερινών συνομιλιών και ελεύθερων συνεντεύξεων με τη γηγενή ερευνήτρια (Μπαλτζή 2018).

Ο σλαβικός κώδικας που εξετάζουμε εντάσσεται στο νοτιοδυτικό άκρο του νοτιοσλαβικού γλωσσικού συνεχούς της Βαλκανικής. Αποτελεί μέρος του συνεχούς που διαμορφώνεται ανάμεσα στις Βουλγαρικές διαλέκτους στα ανατολικά, τις διαλέκτους της Βόρειας Μακεδονίας και τις Σερβοκροατικές διαλέκτους στα δυτικά της νότιας Βαλκανικής. Παρουσιάζει επίπεδα αντιγραφής λεξιλογικών και γραμματικών δομών στο πλαίσιο της επαφής με τα Ελληνικά και τοπική διαλεκτική ποικιλότητα στις περιοχές της Μακεδονίας στις οποίες αποτελεί τη μητρική ή τη δεύτερη γλώσσα γηγενών κοινοτήτων.

Η έκταση της σλαβοφωνίας στη Μακεδονία δεν είναι εύκολο να καθοριστεί. Αλλωστε, η ακριβής καταγραφή των ομιλητριών και ομιλητών των γλωσσών για τις οποίες λείπει η θεσμοθετημένη αναγνώριση και η νομική προστασία χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό δυσκολίας (Τσιτσελίκης 2001). Στην περίπτωσή μας, η δυσκολία αποτίμησής της συνδέεται με το πολιτικό και ιστορικό περιεχόμενο, το οποίο διαμορφώνεται μετά τους βαλκανικούς πολέμους (1912 και 1913), κορυφώνεται με την επίσημη απαγόρευση της σλαβοφωνίας κατά τη δικτατορία Μεταξά (1936) τόσο δημόσια όσο και ιδιωτικά (122770/1936). Αποτυπώνεται δε συμβολικά στη μαζική ορκωμοσία της 5^{ης} Ιουλίου 1959. Τότε, με τη συμμετοχή των τοπικών κρατικών και εκκλησιαστικών αρχών, οι κάτοικοι της κοινότητας Καρδιάς και γειτονικών

κοινοτήτων, «ωρκίσθησαν ενώπιον Θεού και ανθρώπων να μην ομιλούν την *σλαβικήν διάλεκτον*» και «ότι θα ομιλούν εφεξής αποκλειστικώς την ελληνικήν γλώσσαν» (Κωστόπουλος 2008: 235). Αποκλίνουσες μετρήσεις που κάνουν λόγο για 10.000 έως 50.000 σλαβόφωνους στο βορειοδυτικό άκρο της χώρας, ιδίως στην περιοχή της Φλώρινας (Karakasidou 1993 και Lunden 1993), επιβεβαιώνουν τη δυσκολία καταγραφής της σλαβοφωνίας στη Μακεδονία. Πιο πρόσφατες πηγές αποτιμούν τον συνολικό αριθμό των σλαβόφωνων ομιλητριών/τών σε 40.000 (Jelen 2014: 1).

Σε αυτό το πλαίσιο, ο βαθμός κατάκτησης και χρήσης των σλαβικών ιδιωμάτων της Μακεδονίας αποτελεί συνάρτηση της δομής των προσωπικών κοινωνικών δικτύων των δίγλωσσων ομιλητών και ομιλητριών (Milroy and Li Wei 1995). Οι μεγαλύτερες/οι σε ηλικία ομιλήτριες/τές (άνω των 65), συνομιλίες των οποίων αναλύουμε σε αυτή τη μελέτη, έχουν σαν πρώτη τους γλώσσα την τοπική σλαβομακεδονική ποικιλία. Κατέκτησαν πρώτα τη σλαβομακεδονική και κατόπιν την ελληνική με την έναρξη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Εναλλάσσουν τους κώδικες του ρεπερτορίου τους διεκπεραιώνοντας πραγματολογικές λειτουργίες, ή/και για να διαπραγματευτούν τη γλώσσα-βάση για τη διεξαγωγή της συνομιλίας. Λειτουργούν ως θεματοφύλακες κομβικών πτυχών της κοινοτικής ταυτότητας, καθώς, διατηρούν τη χρήση των τοπικών ιδιωμάτων στις καθημερινές συνομιλιακές τους πρακτικές.

Στην παρούσα μελέτη, στο πλαίσιο δίγλωσσων συνομιλιακών επεισοδίων, εξετάζουμε τη συνομιλιακή οργάνωση αλληλουχιών που εμπεριέχουν αφηγηματικά μέρη. Συζητάμε τη διαχείριση των διαθέσιμων στις/στους ομιλήτριες/τές της κοινότητας κωδίκων για την οργάνωση του λόγου και την κατασκευή διακριτών ταυτοτήτων ετερότητας. Επικεντρωνόμαστε στην πρώτη μετά τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο γενιά γηγενών ομιλητών και ομιλητριών. Στόχος μας είναι μια πρώτη απόπειρα καταγραφής παραμέτρων του λόγου μιας ελάχιστα μελετημένης ιστορικής γλωσσικής κοινότητας.

2 Θεωρητικοί άξονες

Αναλύουμε αποσπάσματα του λόγου των υπό μελέτη κοινοτήτων στο θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες για την ανάλυση της δίγλωσσης συνομιλίας (Gumperz 1982, Myers-Scotton and Bolonyai 2001, Auer 1995, Gafaranga 2007). Όπως συνήθως συμβαίνει στις ανά τον κόσμο δίγλωσσες κοινότητες, οι σλαβόφωνοι/ες ομιλητές και ομιλήτριες του δείματός μας, στο ιστορικό και πολιτικό περικείμενο που περιγράψαμε παραπάνω, εναλλάσσουν τους κώδικες του γλωσσικού τους ρεπερτορίου κατά τη διάρκεια των καθημερινών τους συνομιλιών. Η εναλλαγή κώδικα ορίζεται ως μια σχέση διαρκούς, πραγματολογικά λειτουργικής, αντιπαραβολής σημειωτικών συστημάτων (Auer 1995: 116). Τα μέλη της κοινότητας εναλλάσσουν, αναμειγνύουν και εισάγουν στον προφορικό τους λόγο στοιχεία τόσο της τοπικής σλαβομακεδονικής ποικιλίας όσο και της τοπικής ποικιλίας της ελληνικής. Κατά τη διάρκεια ενδοκοινοτικών καθημερινών συνομιλιών χρησιμοποιούν τη διευρυμένη γλωσσική τους ικανότητα για να οργανώσουν τον λόγο τους, να αφηγηθούν, να δημιουργήσουν και να τροποποιήσουν ευθυγραμμίσεις και να κατασκευάσουν τοπικές ταυτότητες δίγλωσσας (Georgakopoulou and Finnis 2009, Georgalidou, Kaili and Celtek 2010, Γεωργαλίδου 2012, 2014).

Σε αυτό το πλαίσιο, αναζητούμε στρατηγικές οργάνωσης του λόγου και πρακτικές διαπραγμάτευσης της ταυτότητας ως μέρη ενός συνεχούς πραγματολογικά λειτουργικών εναλλαγών των διαθέσιμων στους ομιλητές και τις ομιλήτριες της κοινότητας κωδίκων (Γεωργαλίδου 2014), στο πλαίσιο προσωπικών προφορικών

αφηγημάτων (Labov 1972). Ακολουθούμε τους άξονες των 4 δομών εναλλαγής κωδίκων όπως προτείνονται από τον Auer (1995). Οι εναλλαγές που συναντάμε στα δεδομένα μας αναλύονται α) ως προς τη διαχείριση της προτίμησης για κοινό συνομιλιακό μέσο -ενδεχομένως δίγλωσσο (δομή III)- και τη μετακίνηση από τον κώδικα-βάση για την παραγωγή πραγματολογικού αποτελέσματος (δομή I) και β) για τη διαπραγμάτευση κοινού συνομιλιακού μέσου από τις/τους συμμετέχουσες/οντες (δομή II) και τη στιγμιαία μετακίνηση από αυτό (δομή IV). Η ανάλυση των δεδομένων επιβεβαιώνει τη συστηματική φύση της εναλλαγής κώδικα και τη συμπληρωματική λειτουργία των δομών (Georgalidou et al. 2010, Γεωργαλίδου 2014), τόσο ως προς την οργάνωση του αφηγηματικού λόγου όσο και ως προς πρακτικές διαπραγμάτευσης δυναμικών κοινοτικών ταυτοτήτων.

3 Έρευνα (2016-ως σήμερα)

Η διαδικασία συλλογής δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της ελεύθερης συνέντευξης. Στις μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις από τις οποίες αντλούμε το υλικό αυτής της μελέτης συμμετέχουν 12 ηλικιωμένοι/ες δίγλωσσοι/ες ομιλητές και ομιλήτριες των κοινοτήτων της Εορδαίας (νομός Κοζάνης) και της κοινότητας Βαρικού (νομός Φλώρινας). Πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο καθημερινών κοινωνικών επαφών με την παρουσία και άλλων μελών της οικογένειας ή/και φίλων. Δεν έχουν την αυστηρή δομή της επικοινωνίας συνεντευκτή/τριας-συνεντευξιαζόμενου/ης αλλά εμπεριέχουν συνομιλιακά επεισόδια μεταξύ των παρευρισκόμενων. Η συνολική διάρκεια των καταγεγραμμένων συνεντεύξεων/συνομιλιών είναι περίπου 40 ώρες. Στη συνέχεια, αναλύουμε δύο αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα δίγλωσσων συνομιλιακών αφηγημάτων.

4 Ανάλυση

Γλώσσα-βάση των αφηγηματικών αποσπασμάτων που εξετάζονται αποτελεί το τοπικό ιδίωμα στο οποίο διακρίνονται συστηματικές μετακινήσεις προς την Ελληνική (δομή IV) για τη χρήση συνομιλιακών δεικτών (*αλλά, τέλος πάντων, νταξ'*) και τη διατύπωση όρων (*κουζίν(α), ευρώ, φούστα, στενή, κοκκαλί, βεράντα, παντόφλα*). Επίσης, διακρίνονται διαφορετικά επίπεδα ενσωμάτωσης δάνειων λεξιλογικών δομών (*ταβάν*), αποτέλεσμα της μακροχρόνιας επαφής με την Ελληνική και την Τουρκική. Διακρίνονται επίσης, φραστικές δομές στην Ελληνική που ακολουθούν τη σειρά των όρων του ιδιώματος ως προς τη μετακίνηση του οριστικού άρθρου στο τέλος της λέξης. Η δομή είναι σύμφωνη με το χαρακτηριστικό για τα σλάβικα ιδιώματα της περιοχής επιθηματοποιημένο οριστικό άρθρο (*κουζίν'τα, προξενιό'το*) και υποδεικνύει διαφορετικά στάδια γλωσσικής επαφής ανάμεσα στις δύο γλώσσες.

Ταυτόχρονα, παρατηρούνται λειτουργικές για την οργάνωση της συνομιλίας εναλλαγές (δομή I), οι οποίες οριοθετούν αξιολογικές δομές, τον μεταφερόμενο λόγο, καθώς και τις ένθετες ακολουθίες. Οι ηλικιωμένοι πληθυσμοί των υπό εξέταση κοινοτήτων αναμειγνύουν συστηματικά τους κώδικες των ρεπερτορίων τους (δομή III), κατασκευάζοντας τόσο τη δίγλωσση ταυτότητά τους όσο και τη διακριτότητά τους από τον γενικό πληθυσμό αλλά και από τις νεότερες ηλικιακές ομάδες των σλαβόφωνων κοινοτήτων, στις οποίες παρατηρείται κυρίως η συστηματική χρήση της Ελληνικής (Μπαλτζή 2018). Παρότι οι εναλλαγές είναι συνεχείς, τόσο ενδοπροτασιακά όσο και διαπροτασιακά, με αποτέλεσμα να τείνουν προς ένα

δίγλωσσο συνομιλιακό μέσο (δομή III), είναι δομικά λειτουργικές στο σύνολο των αποσπασμάτων που εξετάζονται. Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνει ερευνητικά συμπεράσματα για αντίστοιχες τουρκόφωνες κοινότητες ετερότητας της Δωδεκανήσου (Georgalidou, Kaili and Celtek 2010).

Το πρώτο απόσπασμα, μέρος μιας μακράς καθημερινής συνομιλίας, στο οποίο συμμετέχουν δύο ηλικιωμένοι άντρες, αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα για τις παραπάνω διαπιστώσεις. Σε αυτό, ο N, ετών 81, αφηγείται ένα επεισόδιο που συνδέεται με μια προβληματική αγοραπωλησία γης ανάμεσα σε έναν συντοπίτη και έναν συγγενή του.

(1) N (Πληροφορητής) A (Πληροφορητής)

1 N: Setne idno den (.) ki om' ((odam)) da zem' ((zemam)) *κουζίν'τα*, jas utidu da zem' ((zemam)) pari, ne mi davat, mi dadoja tuga dvesta *ευρώ*. Što osumdešet mu veljam, beše Petuk, su S. utidome, a vidome Petuk, mu veljam, *τη Δευτέρα, λέω, πάλι θα πάω. Νταζ'*, mi a dadi. Koga utidu ftor ((ftoriut pat)) da mu dam' ((dadam)) pari (.) mu veljam (.) *που έχεις την αποθήκη; se'a ((sega)) ma:kus*. Mi reči *στην Α. ((τοπωνύμιο))*, *στο πιθερό το μέρος. Ποιον πιθερό έχεις; Τον Μ. Χμ, τον ξέρω*. Mu veljam *↑τον Α. εκεί τον Κ. τι τον έχεις; Γείτονοι↑ είμαστε on sega mi vele. Καλά mu veljam μήπως είναι στον Α. η αποθήκη; Mi vele από πού ξέρεις εσύ; Α: μπρε: ↑εγγονός είναι mu veljam ο Α., με τον μπαμπά του μπατζανάκια είμαστε.* (Υστερα μια μέρα (.) θα πάω να πάρω την *κουζίνα*, εγώ πήγα να πάρω χρήματα, δε μου δίνουν ((λόγω *capital controls*)), μου έδωσαν τότε διακόσια *ευρώ*. Εκατόν ογδόντα του λέω, ήταν Παρασκευή, με τον Σ. πήγαμε, την είδαμε την Παρασκευή, του λέω, *τη Δευτέρα, λέω, πάλι θα πάω. Νταζ'*, μου την έδωσε. Όταν πήγα δεύτερη φορά να του δώσω χρήματα (.) του λέω (.) *που έχεις την αποθήκη; τώρα επί:τηδες. Μου είπε στην Α. ((τοπωνύμιο))*, *στον πεθερού το μέρος. Ποιον πεθερό έχεις; Τον Μ. Χμ, τον ξέρω*. Του λέω *↑τον Α. εκεί τον Κ. ((επίθετο)) τι τον έχεις; Γείτονες↑ είμαστε* αυτός τώρα μου λέει. *Καλά του λέω μήπως είναι στον Α. η αποθήκη; Μου λέει από πού ξέρεις εσύ; Α: μπρε: ↑εγγονός είναι του λέω ο Α., με τον μπαμπά του μπατζανάκια είμαστε).*

2 A: *Ανημιός.*

Ο ομιλητής N, εναλλάσσει την τοπική σλαβομακεδονική ποικιλία με την Ελληνική για να διεκπεραιώσει πραγματολογικές λειτουργίες που αντιστοιχούν στις δομές I και IV. Ταυτόχρονα, στο υπερκείμενο επίπεδο της οργάνωσης του λόγου (Gafaranga 2007), οι πυκνές εναλλαγές διαμορφώνουν ένα μεικτό συνομιλιακό μέσο (δομή III). Το απόσπασμα αποτελεί αφήγημα προσωπικής εμπειρίας, στο οποίο πρωταγωνιστούν ο μαγαζάτορας που διατηρεί αποθήκη σε οικόπεδο που δεν του ανήκει και ο αφηγητής.

Με διαρκείς μετακινήσεις προς τα ελληνικά, οι οποίες οριοθετούν τη συνομιλιακή δράση του αφηγήματος, επιτελείται η αρνητική αξιολόγηση του μαγαζάτορα με τη χρήση ευθύ μεταφερόμενου λόγου. Η δράση εξελίσσεται μέσω ερωτήσεων μερικής αγνοίας με τις οποίες θεματοποιείται το ζήτημα της αποθήκης. Κορυφώνεται με την ερώτηση ολικής αγνοίας *'μήπως είναι στον Α. η αποθήκη;'*, η δομή της οποίας ενεργοποιεί την προτίμηση για καταφατική απάντηση από τη μεριά του μαγαζάτορα. Με αυτή, ο αφηγητής έμμεσα κατασκευάζει τον συνομιλητή του ως καταπατητή ξένης ιδιοκτησίας. Εκτός από την ταυτότητα διγλωσσίας του, η οποία προκύπτει από τη λειτουργική εναλλαγή των ποικιλιών του ρεπερτορίου του για την οργάνωση της αφήγησης, τοποθετείται απέναντι στον παραβάτη και στο ακροατήριο

(Bamberg 1997) κατασκευάζοντας την ταυτότητα του ηλικιωμένου θεματοφύλακα αξιακών κωδικών που απαιτούν την ανάδειξη της αδικίας.

Το 2ο αφηγηματικό απόσπασμα -παράδειγμα 2- αποτελεί μέρος ελεύθερης συνέντευξης με την ερευνήτρια. Στις συνεισφορές 9, 11 και 15, η πληροφορήτρια (ετών 78) εξιστορεί ένα περιστατικό της νεανικής της ηλικίας, το οποίο υπήρξε καθοριστικό για την ιστορία της ζωής της. Το αφήγημα λειτουργεί ως στρατηγική τοποθέτησής της (Bamberg 1997) απέναντι στους συν-ήρωες, τη συνεντεύκτρια και τους αξιακούς κώδικες της κοινότητας σε σχέση με τους κανονισμένους από την οικογένεια γάμους, στα νεανικά χρόνια της αφηγήτριας. Η αφηγήτρια κατασκευάζει για τον εαυτό της την ταυτότητα της νεαρής γυναίκας, η οποία, προκειμένου να αντισταθεί σε έναν ανεπιθύμητο γάμο από προξενιό, δεν διστάζει να γελοιοποιήσει τον εαυτό της φορώντας παράταιρα ρούχα. Το αφήγημα ακολουθεί πρωτοτυπική αφηγηματική δομή (Labov 1972).

Ως προς τους γλωσσικούς κώδικες, η επιλογή της Ελληνικής γίνεται συστηματικά από τη συνεντεύκτρια, με εξαίρεση τον δείκτη συμφωνίας/συνεργατικότητας της συνεισφοράς 10. Η αφηγήτρια, σε αντιστοιχία με τον αφηγητή του 1^{ου} παραδείγματος, επιλέγει τη σλαβομακεδονική ποικιλία της περιοχής με ενδοπροτασιακές μετακινήσεις προς τα Ελληνικά που κυρίως αφορούν την εκφορά συνομιλιακών δεικτών και λεξιλογίων. Μια διαφορά που εντοπίζεται μεταξύ των αφηγημάτων 1 και 2, αφορά τον κώδικα απόδοσης του ευθύ μεταφερόμενου λόγου στην εξέλιξη της αφηγηματικής δράσης. Ο αφηγητής του αποσπάσματος 1 επιλέγει την Ελληνική κατασκευάζοντας τη μονόγλωσση ταυτότητα του μαγαζάτορα και μεταφέρει μέσω της επιλογής αυτής και από τον ίδιο, την αντίληψη των επικοινωνιακών περιορισμών και αναγκών του συνομιλητή του (accommodation). Αντίθετα, η αφηγήτρια του επόμενου αποσπάσματος, μεταφέρει τη συνομιλιακή δράση της αφήγησης στην τοπική μητρική ποικιλία των συμμετεχουσών/όντων διατηρώντας τη δήλωση της τοπικής ταυτότητας για όλες/ους. Η συστηματικότητα αυτής της επιλογής δεν επιβεβαιώνεται σε αντίστοιχες μελέτες, οι οποίες αναδεικνύουν τη λειτουργία των εναλλαγών κώδικα κατά τις μεταφερόμενες συνομιλίες κυρίως ως μέσο ένδειξης της εναλλαγής των συνομιλητριών/των στο βήμα.

(2) M (Ερευνήτρια) B (Πληροφορήτρια)

1 B: ↑*Προξενιά* ne saka, *αλλά* mi ↑*dujdoja* *προξενιά*.

(↑*Προξενιά* δεν ήθελα, *αλλά* μου ↑ήρθαν *προξενιά*).

2 M: *Το προξενιό πως το λέμε στα:* (.) po naši?

(*Το προξενιό πως το λέμε στα:* (.) δικά μας;)

3 B: *Προξενιό:*; A:::hh (.) Da a sakaat= (Να την θέλουν).

4 M: =*Προξε*↑*νιό*το ((γέλιο))

5 B: *Προξε*↑*νιό*το ((γέλιο)). Sakaja, kak da kažam, a:h Da mu naprajat ↑*ni*vest' [ta]. (*Προξε*↑*νιό* ((γέλιο)). Ήθελαν, πώς να το πω, a:h Να του την κάνουν ↑*νύ*[φη]).

6 M: [*Nai*].

7 B: *Ni*↑*vesta*.

(*Νύ*↑*φη*)

8 M: *Αλλά πιο πολύ ήταν με προξενιό ή έτσι; πιο πολύ με προξενιό, ε;*

9 B: *Όχι, κι έτσι, εγώ έτσι ήμουν. Θα με πάρουνε για το Πάσκα τό:τες, ήταν ένας απ' το Καναδά* gu *dunisoja*. Edno staro dedo ↑*grba*::vo ((γελάει)). I setne si kladu jas, sestrami mi soši *στενή φούστα*. =

(Ο:χι, κι έτσι, εγώ έτσι ήμουνα. Θα με πάρουνε για το Πάσκα τό:τες, ήταν ένας απ' τον Καναδά τον έφεραν. Ένας γέρος παππούς ↑καμπουριασμέ::νος ((γελάει)). Και ύστερα έβαλα εγώ, η αδερφή μου μ' έραψε στενή φούστα.) =

10 M: =Da= (Ναι)

11 B: =Ama i (.) ↑ne da rečam, le:pa beše, beše:: (.) mož' da utipaš šo beše. I mi a soši στενή, κοκκα↑λί, su belo i šo ne. I edno be::lo. Jas ili maški da nosam, ama košuli i takfi e no:go ((lepo)), s'kaš' da vrtzam i αλλά (.) i αλλά ne.↓ Nogo takfa beše i nin'ta rabota. I vo brat šo sa utepa, teško tamo deka ki oš, ne ki ma ustaiš edna košula za košula i pullover. ↑Se taka sakaše katu: na maški katu: demek taka. I: šo veliš ma/ setne ma iščesla K., jas vo nitu gu znaeše, oni šo pravea, pravea, ↑na Amerika da ma puštat, ↑pa:ri da mu puštam, ↑da imat oni pa:ri. Jaska na/ moja duša druitže puleše. I:: (.) izlegam na: (.) βεράντα, ili do:lu, kak izlegam su idna παντόφλα i su idna čela, da sa reče, va e ziliava ((γέλιο)). Su kočo kos'ta K. ma iščesla, kak, τέλος πάντων (.) idna čela i idna čurapa. Mojata majka (.) ma deka ki oš ↑taka, deka ki oš taka ↓vika ((γέλιο)).

(=Ma και (.)↑να μην λέω, ό:μορφη ήταν, ήτα::v (.) μπορείς να ρωτήσεις τι ήταν. Και μου την έραψε στενή, κοκκα↑λί ((χρώμα)), με άσπρο και τι δεν είχε. Και ένα ά::σπρο. Εγώ και αντρικά να φοράω, αλλά πουκάμισα και τέτοια είναι πολύ: ((ωραία)), έπρεπε και να τα δένω αλλά (.) αλλά και δεν ((τα έδενα)). ↓Τέτοια ήταν η δικιά τους η δουλειά. Και αυτός ο αδερφός που σκοτώθηκε, δύσκολα εκεί που θα πας, δε θα μου αφήσεις πουκάμισο για πουκάμισο και πουλόβερ. ↑Πάντα έτσι ήθελε σα:v αντρικά σα:v δήθεν έτσι. Και: που λες με/ ύστερα με χτένισε ο K., εγώ αυτόν ούτε που τον ήξερα, αυτοί ότι έκαναν, έκαναν, ↑στην Αμερική να με στείλουν, ↑χρή:ματα να τους στέλνω, ↑να έχουν αυτοί χρή:ματα. Εγώ στην/ η δική μου ψυχή αλλού κοιτούσε. Και: (.) βγαίνω στη: (.) βεράντα, ή κá:τω, όπως βγαίνω με μια παντόφλα και με ένα παπούτσι, να πούνε, αυτή είναι χαζή ((γέλιο)). Με κότσο τα μαλλιά ο K. μου χτένισε, πώς, τέλος πάντων (.) ένα παπούτσι και μια κάλτσα. Η μάνα μου (.) μα που θα πας ↑έτσι, που θα πας έτσι ↓φωνάζει ((γέλιο))).

12 M: ((γέλιο)) Και τε[λικά:]

13 B: [Ama ne::] ne:: (.) ↓ne::

([Ma δε::v] δε::v (.)↓δε::v)

14 M: Τον διώ[ζατε];

15 B: [Ku::če], ku::če vika majkami, sestrami, s'te brakja, ↑demek ki sastorat Amerikanci, ↑jas ki i naprajam. Koga ne mi e, kak ki živam su edno čovek koga ne gu sakam? Ne, ne, ne ((αρνητική κίνηση κεφαλιού)).

([Σκυλί::], σκυλί:: φωνάζει η μάνα μου, η αδερφή μου, όλα τ' αδέρφια, ↑υποτίθεται ότι θα γίνονταν Αμερικάνοι, ↑εγώ θα τους κάνω ((Αμερικάνους)). Όταν δεν μου είναι δυνατόν, πώς θα ζήσω με έναν άνθρωπο όταν δεν τον θέλω; Όχι, όχι, όχι ((αρνητική κίνηση κεφαλιού))).

Η πληροφορήτρια εισάγει το αφήγημα από την προσωπική ιστορία ζωής της στη σειρά 1 (↑Προξενιά δεν ήθελα, αλλά μου ↑ήρθαν προξενιά), η οποία λειτουργεί ως περίληψη. Η ενδοπροτασιακή εναλλαγή κώδικα υπογραμμίζει την αρνητική τοποθέτηση της ομιλήτριας με την αντιμετάθεση του ελληνικού όρου προξενιά, ο οποίος θεματοποιείται στο πρώτο μέρος της συνεισφοράς και ρηματοποιείται στο δεύτερο. Τα δύο μέρη συνδέονται με τον δείκτη αντιθετικότητας αλλά στην Ελληνική, επιλογή η οποία εντείνει την αντιδιαστολή. Στη συνεισφορά 2, η συνεντευκτρια επαναφέρει το γενικό ζήτημα των προξενιών στην κοινότητα μετακινούμενη προς την Ελληνική. Στην ίδια συνεισφορά, μετά από μια σύντομη παύση, μετακινείται στιγμιαία επιλέγοντας να ονομάσει την τοπική ποικιλία μέσω της συμπεριληπτικής

και για την ίδια πράξης αναφοράς σε αυτή ως 'pro nasi' (στα δικά μας). Στην ένθετη ακολουθία 3-8, οι συνομιλήτριες μετακινούνται από τα Ελληνικά στην τοπική σλαβομακεδονική ποικιλία για να διαπραγματευτούν την απόδοση του όρου προξενιό. Η Β συνεισφέρει 2 διαφορετικές μεταφράσεις (3, 5). Η ερώτηση της ερευνήτριας (8) επαναφέρει το ζήτημα των γάμων από προξενιό στην κοινότητα. Σε αυτήν, η Β επαναλαμβάνει την άρνηση της σκοπιμότητας των κανονισμένων γάμων και διατηρεί το βήμα εισάγοντας ένα αφήγημα προσωπικής εμπειρίας με τη φράση 'Θα με πάρουνε για το Πάσκα τότες, ήταν ένας από τον Καναδά, η οποία λειτουργεί ως προσανατολισμός και οριοθετεί τον χρόνο και τα εμπλεκόμενα πρόσωπα (9). Η συνεισφορά 9 εγκαινιάζεται με την Ελληνική. Στην ίδια συνεισφορά όμως, η ενδοπροτασιακή μετακίνηση στη σλαβομακεδονική οριοθετεί γλωσσικά την αφηγηματική δράση, η οποία ολοκληρώνεται σε τρεις εκτενέστερες συνεισφορές (9, 11, 15). Η συνεντεύκτρια διακόπτει τη ροή του αφηγήματος με συνεργατικές ερωτηματικές συνεισφορές για την εξέλιξη του περιστατικού, διατηρώντας τον κώδικα επιλογής της αφηγήτριας στη συνεισφορά 10 αλλά μετακινούμενη προς την Ελληνική στις συνεισφορές 12 και 14.

Στην εξέλιξη της δράσης τα συμβάντα διατάσσονται χρονικά. Η χρήση του ιστορικού ενεστώτα, (*vrtzam* (δένω), *nosam* (φοράω), *puštam* (στέλνω), *imat* (έχουν), *izlegam* (βγαίνω), *vika* (φωνάζει)) και του μεταφερόμενου ευθύ λόγου (*ma deka ki oš taka, deka ki oš taka... Ku::če ku::če / μα που θα πας έτσι, που θα πας έτσι...Σκυλί σκυλί*), λειτουργούν ως έμμεση και άμεση αξιολόγηση. Υπογραμμίζουν τη σθεναρή αντίσταση της αφηγήτριας στην απαίτηση της οικογένειάς της να αποδεχτεί έναν ανεπιθύμητο γάμο. Η συνεισφορά 15 ολοκληρώνει το αφήγημα απαντώντας έμμεσα στο ερώτημα της ερευνήτριας για την κατάληξη του προξενιού. Με ευθύ μεταφερόμενο λόγο η αφηγηματική δράση κλιμακώνεται με την υβριστική προσφώνηση *kuče/σκυλί* της μητέρας προς την αφηγήτρια. Το αφήγημα ολοκληρώνεται με τη φράση 'Koga ne mi e, kak ki živam su edno čovek koga ne gu sakam? Ne, ne, ne' (Όταν δεν μου είναι δυνατόν, πώς θα ζήσω με έναν άνθρωπο όταν δεν τον θέλω; Όχι, όχι, όχι). Η φράση λειτουργεί ως κλείσιμο και απαντά στις ταυτοτικές δηλώσεις αντίστασης στον αξιακό κώδικα της κοινότητας 'προξενιά δεν ήθελα', 'Όχι, κι έτσι, εγώ έτσι ήμουνα', των συνεισφορών 1 και 9 αντίστοιχα.

Χιουμοριστικές ασυμβατότητες, όπως η δημόσια εμφάνιση της υποψήφιας νύφης με διαφορετικά παπούτσια και αταίριαστα ρούχα, ενισχύουν την απορριπτική αξιολογική τοποθέτηση της αφηγήτριας ως προς τους κανονισμένους γάμους που αποτελούσαν θεσμό της κοινότητας σε παλαιότερες περιόδους. Η ίδια κατασκευάζει την έμφυλη ταυτότητα του νεαρού κοριτσιού που αντιστέκεται στην προσδοκία της οικογένειας και κατ' επέκταση της κοινότητας για συμμόρφωση με τις αξίες και τα ήθη της εποχής της νεότητάς της. Η τροπή του τραγικού στοιχείου σε κωμικό, επιτρέπει, τη διαχείριση του φόβου και της κοινωνικής πίεσης για συμμόρφωση στις ισχύουσες κοινωνικές νόρμες, και μετατρέπει το στίγμα σε θετικό παράγοντα (Van Boeschoten 2006: 367).

Στη σλαβομακεδονική ποικιλία που χρησιμοποιεί η αφηγήτρια εντοπίζονται τόσο παγιωμένες δάνειες δομές από την ελληνική όσο και στιγμιαίες μετακινήσεις για την εκφορά πραγματολογικών δεικτών και λεξιλογικών δομών. Παρότι οι διαρκείς μετακινήσεις στις συνεισφορές 11-15 θα μπορούσαν να ερμηνευθούν και ως διαπραγματευτικές ως προς το συνομιλιακό μέσο μετακινήσεις τύπου II, οι δύο συνομιλήτριες κατασκευάζουν ταυτότητες συμμετοχής σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες της κοινότητας. Επιδεικνύουν και διατηρούν διαφορετικές προτιμήσεις για το μέσο της συνομιλίας, η μεν μεγαλύτερη με τη συστηματική μετακίνηση προς την τοπική σλαβομακεδονική ποικιλία και στιγμιαίες μετακινήσεις προς την Ελληνική, ή

δε νεότερη με τη συστηματική επιλογή της Ελληνικής και στιγμιαίες μετακινήσεις προς τη σλαβομακεδονική.

5 Συμπεράσματα

Ο στόχος αυτής της μελέτης είναι διπλός. Αρχικά, στοχεύουμε στην ανάδειξη πτυχών των γλωσσικών ρεπερτορίων των ελάχιστα μελετημένων δίγλωσσων σλαβόφωνων κοινοτήτων της Μακεδονίας μέσα από τη διαδικασία της εθνογραφικής συνέντευξης και της καταγραφής και ανάλυσης καθημερινών συνομιλιακών δεδομένων. Κατά δεύτερον, η μελέτη αυτή αποτελεί τη συνέχεια αντίστοιχων μελετών για τις δίγλωσσες στα Τουρκικά και τα Ελληνικά κοινότητες της Δωδεκανήσου ως προς ζητήματα που αφορούν την ανάλυση της οργάνωσης της δίγλωσσης συνομιλίας.

Σε ό,τι αφορά τον πρώτο στόχο, και παρά το γεγονός ότι η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη, η ανάλυση των δεδομένων μας αναδεικνύει τα ρεπερτόρια και τη συνομιλιακή τους διαχείριση κυρίως με βάση δεδομένα που προέρχονται από τη μεγαλύτερη ηλικιακά γενιά των δίγλωσσων ομιλητριών και ομιλητών. Και αυτές/οί, όπως και οι ομόλογοί τους σε διαφορετικές δίγλωσσες κοινότητες ανά τον κόσμο, εναλλάσσουν και αναμιγνύουν τους διαθέσιμους κώδικες τόσο για να οργανώσουν τοπικά την επικοινωνία όσο και για να κατασκευάσουν δίγλωσσες ταυτότητες διακριτότητας και μάλιστα σε συνθήκες συμπίεσης της δίγλωσσης ταυτότητάς τους, όπως αυτές διαμορφώνονται ιστορικά και πολιτικά για τους σλαβόφωνους πληθυσμούς της Μακεδονίας.

Σε ό,τι αφορά τον δεύτερο στόχο, η συνομιλιακή ανάλυση των δίγλωσσων επεισοδίων με έμφαση στην εναλλαγή κωδίκων και στην οργάνωση αφηγηματικών συνεισφορών επιβεβαιώνει τη λειτουργική φύση των εναλλαγών. Η εικόνα που προκύπτει από την ανάλυση υποδεικνύει την ύπαρξη ενσωματωμένων και μερικώς ενσωματωμένων λεξιλογικών δανείων και δομές στιγμιαίας μετακίνησης στην Ελληνική τύπου IV για τη συμπλήρωση λεξιλογικών κενών. Εντοπίζονται δομές διαπραγμάτευσης της γλώσσας βάσης τύπου II, οι οποίες, σε διαγενεακές συζητήσεις, δεν επιλύονται και η συνομιλία συνεχίζεται χωρίς να τεθεί σε ισχύ ο κανόνας της προτίμησης κοινού συνομιλιακού μέσου. Επίσης, στο συνεχές των εναλλαγών τύπου I και III, ομιλήτριες και ομιλητές της μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας των οποίων τις στρατηγικές εναλλαγής κώδικα εξετάσαμε, κατά κανόνα προβαίνουν σε πραγματολογικά λειτουργικές εναλλαγές των διαθέσιμων γλωσσικών ποικιλιών των ρεπερτορίων τους. Η εικόνα αυτή είναι μεν συμβατή με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών μας, αλλά σίγουρα απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση.

Βιβλιογραφία

- Auer, Peter. 1995. The pragmatics of code-switching: A sequential approach. In Lesley Milroy and Pieter Muysken (Eds.), *One speaker, Two Languages*, 115–135. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bamberg, Michael. 1997. Positioning between structure and performance. *Journal of Narrative and Life History*, 7(1–4), 335–342.
- Γεωργαλίδου, Μαριάνθη. 2012. “Κοινότητες και αφηγήσεις. Η συγκριτική θεώρηση της περίπτωσης των Μουσουλμάνων της Ρόδου”. *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική. Η Μεσόγειος και ο Κόσμος Χθες και Σήμερα*, 24, 87-95. 3.
- Γεωργαλίδου, Μαριάνθη. 2014. “Δίγλωσσες συνομιλίες”. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ.

- Σηφιανού & Β. Τσάκωνα. Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Εφαρμογές. Αθήνα: Νήσος.
- Gafaranga, Joseph. 2007. *Talk in two languages*. New York: Palgrave Macmillan.
- Georgakopoulou, Alexandra & Finnis, Katerina. 2009. Code-switching “in site” for fantasizing identities: A case study of conventional uses of London Cypriot Greek. *Pragmatics* 19: 467–488.
- Georgalidou, Marianthi, Kaili, Hasan & Celtek, Aytac. 2010. Code-alternation patterns in bilingual conversation: A conversation analysis approach. *Journal of Greek Linguistics* 10: 317-344.
- Gumperz, John J. 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jelen, Monika. 2014. *Sprachbeschreibung, Mazedonisch*. Duisburg: Universität Duisburg-Essen. Στο www.unidue.de/imperia/md/content/prodaz/sprachbeschreibung_mazedonisch.pdf
- Karakasidou, Anastasia. 1993. Politicising culture: negating ethnic identity in Greek Macedonia. In *Journal of Modern Greek Studies* 11, 1-28.
- Κωστόπουλος, Τάσος. 2008. Η απαγορευμένη γλώσσα. Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην Ελληνική Μακεδονία. Δ΄ Έκδοση. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Labov, William. 1972. The transformation of experience in narrative. *Language in the inner city*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 221-235.
- Lunden, Thomas. 1993. *Språkens landskap i Europa*. Lund: Studentlitteratur.
- Milroy, Lesley. & Li Wei (1995). A social network approach to code-switching. In L. Milroy & P. Muysken (eds), *One speaker, Two Languages*. Cambridge, CUP, 136-157.
- Myers-Scotton, Carol & Bolonyai, Agnes. 2001. Calculating speakers: Codeswitching in a rational choice model. *Language in Society* 30: 1-28.
- Μπαλτζή, Μαρία. 2018. Εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων από ηλικιωμένους ομιλητές της επαρχίας Εορδαίας. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Τσιτσελίκης, Κων/νος. 2001. Μειονοτικές γλώσσες στην Ελλάδα. Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα (επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης, σε συνεργασία με τη Μ. Θεοδοροπούλου). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σ. 142-145.
- Van Boeschoten, Riki. 2006. Code-Switching, Linguistic Jokes and Ethnic Identity: Reading Hidden Transcripts in a Cross-Cultural Context. *Journal of Modern Greek Studies* 24 (2):347-377.

Συμβάσεις μεταγραφής

- (.) παύση
 - διακοπή
 / αυτοδιόρθωση
 : μακρό φωνήεν
 (()) εξωγλωσσικά σχόλια ερευνήτριας
 [XXX] έναρξη και λήξη επικάλυψης
 = συγκόλληση εκφωνημάτων
 ↓↑ καθοδικός, ανοδικός επιτονισμός
 . τελικός επιτονισμός
 , εξακολουθητικός επιτονισμός

?/; ερωτηματικός επιτονισμός
hh εκπνοή